

Wintervoedsel voor akkervogels

Voor de intensivering van de landbouw, waren de geogste akkers 's winters het foerageergebied van verschillende soorten akkervogels. Efficiëntere oogst, snelle grondbewerking na de oogst en effectieve onkruidbestrijding hebben ertoe geleid dat het aanbod van onkruidzaden en granen voor overwinterende akkervogels sterk is afgenomen (Ottens et al., 2013). In Groot-Brittannië is aangetoond dat er met name in de tweede helft van de winter te weinig voedsel is voor de vogels (Siriwardena et al., 2008). Deze voor zaadeters moeilijke periode van het jaar, waarin het aanbod aan zaden op z'n laagst is, wordt wel de 'hungry gap' genoemd. In Nederland is aangetoond dat het aantal akkervogels van de rode lijst, toeneemt naarmate de beschikbaarheid van zaden toeneemt in een gebied. Dit betekent dat voedselbeschikbaarheid een limiterende factor is voor akkervogels (Kleijn et al., 2014). Het gaat hierbij om akkervogels die in de winter geheel of gedeeltelijk afhankelijk zijn van zaden en granen.

Doelsoorten die baat hebben bij een verhoging van het aanbod aan zaden in de winter zijn geelgors en grauwe gors, kneu, patrijs, ringmus en de veldleeuwerik. Daarnaast profiteren ook roofvogels die afhankelijk zijn van muizen die 's winters in de akkers leven en daar zaden en granen eten. Deze doelsoorten zijn de blauwe kiekendief, kerkuil, ruigpootbuizerd, torenvalk en velduil (BIJ12, 2014).

Waarom gaat het niet goed met de winteroverleving van akkervogels?

Sinds de afgelopen decennia zijn er minder zaden en granen voor akkervogels beschikbaar in de winter. Dit heeft te maken met de veranderingen op het akkerland (Bos et al., 2010) zoals:

- Door afname van het areaal zomergranen is het aanbod aan graanstoppels in najaar en winter afgenomen. Opkomende onkruiden op percelen met graanstoppels (na de oogst) zijn een belangrijke voedselbron voor zaadetende vogels in de winter (Bos et al., 2011). Op percelen waar nog wel zomergranen staan worden deze snel na de oogst ondergewerkt en ingezaaid met groenbemesters (Gillings et al., 2005). Hierdoor zijn er minder graanresten en onkruidzaden beschikbaar in de winter. Effectieve onkruidbeheersing heeft hier ook aan bijgedragen (Donald et al., 2001).
- Als er nog wel stoppels en/of kruiden staan in het najaar en de winter, worden deze te vroeg ondergewerkt. Voor boeren is het minder aantrekkelijk om pas in het voorjaar het land te bewerken voor het inzaaien van een nieuw gewas. Stoppelvelden mogen onder het agrarisch natuurbeheer vanaf begin februari of vanaf half maart worden ondergewerkt (BoerenNatuur, 2021). De vogels hebben de meeste behoefte aan akkervoedsel van februari tot april, omdat dan de voedselschaarste het grootst is (Siriwardena et al., 2008).

Hoe kan het wintervoedselaanbod voor akkervogels verhoogd worden?

Perceelsniveau

De vogels die in de winter foerageren op akkers zijn, zoals eerder genoemd, op te delen in twee groepen (BIJ12, 2014):

1. Graan- en zadeneters
2. Muizeneters

Beide groepen hebben voldoende zaden en granen nodig gedurende de hele winter om of zelf van te eten of omdat ze afhankelijk zijn van zaad- en graanetende muizen (BIJ12, 2014).

1. Graan- en zadeneters hebben baat bij (Vogelbescherming, verschillende factsheets):

-
- Stoppels van zomer- of wintergranen met graanresten en onkruiden die zaad hebben gezet. Spontaan opkomende onkruiden als melganzevoet en verschillende soorten duizendknopigen zijn hiervoor gunstig (Kleijn et al., 2014).
- Vogelakkers met braakstroken die zijn ingezaaid met een mengsel van granen, grassen en kruiden (Wiersema et al., 2019). Vogelakkers staan doorgaans meerdere jaren. Het voedselaanbod in de braakstroken neemt met de jaren af. Dit vraagt om vernieuwing na één of twee jaar. Voor muizen is dit echter funest. Daarom is het aan te raden om de braakstroken per gedeelte opnieuw in te zaaien (Verdonckt et al., 2018).
- Braakpercelen met onkruiden. Belangrijk voor bijvoorbeeld de ringmus en de veldleeuwerik. Patrijzen hebben behoefte aan meer beschutting dus hogere vegetatie (graanstoppel of groenbemesters).
- Granen die in de winter blijven staan (zomergranen of wintergranen van het jaar ervoor). Dit kan ook in stroken of akkerranden worden gezaaid (Roodbergen et al., 2011). Tarwe, triticale en gerst zijn hiervoor geschikt omdat ze veel granen produceren en bladrammenas produceert veel zaden (Kleijn et al., 2014).
- Extensieve, kruidenrijke graslanden die zaad gezet hebben (Buckingham & Peach, 2006). Dit kunnen ook stroken of overhoekjes zijn. Het is hierbij belangrijk dat het voldoende kruiden bevat, dus dat het verschaald wordt door middel van maaien en afvoeren (Verdonckt et al., 2018).

2. Muizeneters

- Muizeneters liften mee op bovenstaande maatregelen.
- Vogelakkers zijn voor muizeneters heel belangrijk omdat deze akkers het gehele jaar zowel voedsel als dekking bieden voor muizen.
- Meerjarige akkerranden en ruige slootkanten bieden extra dekking voor muizen.

In de periode van februari tot april is het voor de akkervogels het moeilijkst om te overleven. De zaden en granen zijn dan veel schaarser en vegetaties en gewassen hebben nog geen nieuw zaad gezet. **Daarom is het belangrijk om alle bovenstaande maatregelen te handhaven totdat er wel nieuw voedsel beschikbaar is voor de akkervogels. Dit is doorgaans rond half april** (Siriwardena et al., 2008). Het nog langer laten staan van de vegetatie is aan te raden als dit nodig is voor het voedselaanbod. Dan is er nog zaad aanwezig en zijn er nog akkervogels die foerageren op de velden. Voor muizen is dit ook gunstig (Verdonckt et al., 2018).

Landschapsniveau

Omdat granen en zaden op een zeker moment op zijn, is het belangrijk dat er meerdere percelen met bovenstaande maatregelen aanwezig zijn in een gebied. Op wintervoedselveldjes in Limburg is gemeten hoe snel het voedselaanbod in de loop van de winter afnam. Zo daalde het voedselaanbod in januari tot de helft van het aanbod in de voorafgaande novembermaand in 2009. In het jaar erna daalde dit aanbod zelfs tot slechts 15% in januari. Hierdoor was er niet in alle jaren genoeg voedsel op de akkers om de vogels door de hungry gap heen te helpen (Bos et al., 2011). Het is lastig om te zeggen hoeveel wintervoedselveldjes er beschikbaar moeten zijn voor de vogels in een gebied. Dit hangt af van wat er in de bredere omgeving aan zaden beschikbaar is en de hoeveelheid vogels en andere dieren die eten van de zaden en granen. Uit zenderonderzoek van Ostyn & Lens (2016) blijkt dat binnen het broedareaal van een akkervogel op maximaal 1 tot 2 km afstand een wintervoedselveldje van een halve hectare aanwezig moet zijn.

Naast voldoende zaden en granen is het op landschapsniveau aan te raden om:

- Het predatierisico zo veel mogelijk te verkleinen. Bomen kunnen de vogels afschrikken maar lagere bosjes vormen juist een schuilplek voor veel akkervogels (Ottens et al., 2013). De meeste akkervogels hebben behoefte aan beschutting van vegetatie in het perceel om zo minder op te vallen voor predatoren. Hele dichte vegetatie is minder aantrekkelijk omdat akkervogels zo predatoren niet goed kunnen zien aankomen (Bos et al., 2011).
- Ook aan de randen of buiten het perceel te zorgen voor zaden en granen in de winter. Struwelen en overwinterende akkerranden zijn hiervoor interessant (Dochy, 2018).
- Het teeltplan aantrekkelijk te houden of te maken voor akkervogels. Maiskorrels zijn vaak te groot voor de doelsoorten en aardappelstoppels zijn alleen voor de veldleeuwerik interessant (Geiger et al., 2014). Granen zijn gunstig voor akkervogels, mits deze ook zorgen voor wintervoedsel in de vorm van resten en opkomende onkruiden (Bos et al., 2016). Op meerjarige vogelakkers kunnen meerjarige gewassen als graszaad en luzerne worden geproduceerd (Wiersma et al., 2019).

Per gebied is het belangrijk om na te gaan (Bos et al., 2016):

- Welke akkervogels zijn er nog in het gebied?
- Wat hebben deze vogels nodig?
- Hoe kan ik deze beschermen?

Probeer het beheer op voldoende percelen toe te passen en zorg dat wintervoedsel tot zo lang mogelijk in de winter en het vroege voorjaar beschikbaar blijft. Zorg hierbij ook voor passende maatregelen gedurende de rest van het jaar. Denk aan voldoende zomervoedsel en een veilig broedhabitat. Raadpleeg hiervoor bijvoorbeeld de factsheets van Vogelbescherming via vogelbescherming.nl.

Bronnen

- BIJ12 (2014). Soortenfiches Agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Verkregen van: <https://www.bij12.nl/assets/FichesANLb2016november2014defm.pdf>
- BoerenNatuur (2021). Overzicht beheerpakketten agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Verkregen van: <https://www.boerennatuur.nl/wp-content/uploads/2020/10/20200929-Overzicht-Beheerpakketten-2021.pdf>
- Bos, J., Gubbels, S., Roelofs, B., & Driessen, W. (2011). Vier jaar wintervoedselgewassen op de Kraijelheide. Aantalsdynamiek tussen en binnen jaren en mogelijke verklaringen. *Limburgse Vogels*, 21, 43-53.
- Bos, J. (2013). Graanstoppele en akkervogels. *Limosa*, 86(3), 123-131.
- Bos, J., Koks, B., Kuiper, M., van Scharenburg, C. (2016). Akkervogels tussen hoop en vrees. In de Snoo et al., *Agrarisch natuurbeheer in Nederland* (1ste editie) (pp. 178-196). Nederland: Wageningen Academic Publishers.
- Buckingham, D. L., & Peach, W. J. (2006). Leaving final-cut grass silage in situ overwinter as a seed resource for declining farmland birds. *Biodiversity & Conservation*, 15(12), 3827-3845.
- Dochy, O. (2018). Kleine terreinelementen voor akkervogels: wie het kleine niet eert, beheert het grote verkeerd. *Natuur.oriolus*, pp. 68-75.
- Donald, P. F., Green, R. E., & Heath, M. F. (2001). Agricultural intensification and the collapse of Europe's farmland bird populations. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 268(1462), 25-29.
- Geiger, F., Hegemann, A., Gleichman, M., Flinks, H., de Snoo, G. R., Prinz, S., ... & Berendse, F. (2014). Habitat use and diet of Skylarks (*Alauda arvensis*) wintering in an intensive agricultural landscape of the Netherlands. *Journal of Ornithology*, 155(2), 507-518.

- Gillings, S., Newson, S. E., Noble, D. G., & Vickery, J. A. (2005). Winter availability of cereal stubbles attracts declining farmland birds and positively influences breeding population trends. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 272(1564), 733-739.
- Kleijn, D., Teunissen, W., Müskens, G. J. D. M., van Kats, R. J. M., Majoor, F. A., & Hammers, M. (2014). *Wintervoedselgewassen als sleutel tot het herstel van akkervogelpopulaties?* (No. 2551). Alterra, Wageningen-UR.
- Orłowski, G., Czarnecka, J., & Panek, M. (2011). Autumn–winter diet of Grey Partridges *Perdix perdix* in winter crops, stubble fields and fallows. *Bird Study*, 58(4), 473-486.
- Ottens, H. J., Wiersma, P., & Koks, B. J. (2013). Wintervoedsel voor Groningse en Drentse akkervogels. *Limosa*, 86, 192-202.
- Ostyn, S., & Lens, L. (2016). The Use of Cereal Winter Food Plots by the Threatened Yellowhammer *Emberiza Citrinella*. *Master of Science in Biology. Universiteit Gent*.
- Roodbergen, M., Teunissen, W., & Liefing, M. (2011). Winteropvang voor akkervogels in Zeeland.
- Siriwardena, G. M., Calbrade, N. A., & Vickery, J. A. (2008). Farmland birds and late winter food: does seed supply fail to meet demand?. *Ibis*, 150(3), 585-595.
- Verdonckt, F., Erens, R., & Guelinckx, R. (2018, juli). De zwanenzang van de Grauwe Gors. *Natuur.oriolus*, pp. 15-29.
- Vogelbescherming, zd a. Factsheet Partridge. Verkregen van: https://www.vogelbescherming.nl/docs/aed313c6-b5d3-447c-b1b8-324127bb68a5.pdf?_ga=2.4575539.1652818183.1588055903-1815710069.1562489390
- Vogelbescherming, 2016. Factsheet Geelgors. Verkregen van: <https://www.vogelbescherming.nl/docs/526fde26-3bfe-497a-a10e-824272f9c32d.pdf>
- Vogelbescherming, 2016. Factsheet Patrijs. Verkregen van: <https://www.vogelbescherming.nl/docs/8dfc31b6-c0bb-4089-82b3-f2d6b22aef59.pdf>
- Vogelbescherming, 2016. Factsheet Veldleeuwerik. Verkregen van: <https://www.vogelbescherming.nl/docs/eda16c7b-b290-44d1-a6cf-6d85bdf71062.pdf>
- Vogelbescherming, zd b. Factsheet Wintervoedselveldje. Verkregen van: <https://www.vogelbescherming.nl/docs/f32c4e98-f3a4-448c-ab86-e5baafe557ab.pdf>
- Vogelbescherming. Geraadpleegd van: <https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/ringmus>. Geraadpleegd op: 8-11-2021.
- Wiersma, P., Luske, B., Bos, J., Hakkert, J., Ottens, H., Postma, M., Klaassen, R., Timmermans, B., Zanen, M. (2019). *Vogelakkers. Het effect op de biodiversiteit en de landbouwkundige inpasbaarheid*. Geraadpleegd van: <https://www.vogelbescherming.nl/docs/d7664406-74cd-4674-a8e1-eab6729fbc43.pdf>